

Diaconale Lezing 2018

Christelijke migrantengemeenschappen en autochtone kerkgemeenschappen: bondgenoten in diaconaat?

Om te beginnen stel ik graag eerst mezelf maar even voor. Want wie ben ik om een lezing over dit onderwerp te mogen houden? Ik ben een dochter van een Nederlandse moeder en een Engelse vader, en ben op mijn vijfde naar Nederland gekomen. Hier ben ik lid van de Protestantse Kerk Nederland, en heb ik zeven jaar als directeur bij SKIN-Rotterdam gewerkt. SKIN-Rotterdam is een koepelorganisatie van en voor internationale en migrantenkerken in Rotterdam. De naam SKIN is een afkorting van Samen Kerk in Nederland, de naam van de landelijke vereniging SKIN waar internationale kerken uit heel Nederland bij zijn aangesloten. Toen ik bij SKIN-Rotterdam wegging, heb ik woorden meegekregen die ik het beste zou kunnen omschrijven als de wens dat ik als een soort belangenbehartiger voor de internationale kerken zou blijven optreden. De bij SKIN aangesloten kerken hebben veel in mij geïnvesteerd in de zeven jaar dat ik bij SKIN-Rotterdam werkte, en ik ben hen daar zeer dankbaar voor. Uit dankbaarheid voor hun vertrouwen, en met credits aan mijn leermeesters, de internationale kerken zelf, geef ik vandaag deze lezing.

Voordat ik begin wil ik een opmerking maken over de terminologie die ik gebruik. Bij SKIN-Rotterdam gebruikt men liever het woord internationale kerken en niet migrantenkerken. Veel kerken geven hier namelijk zelf de voorkeur aan. Zij willen niet als migrant worden gezien, omdat dat als gevolg van het maatschappelijk debat gevoelsmatig de lading krijgt van 'iemand die hier eigenlijk niet hoort'. Ze zien zichzelf als Nederlanders, Rotterdamers, want ze gaan niet meer weg, ze horen hier en zijn hier geworteld; en ze zien zichzelf als christen, onderdeel van een grotere christelijke gemeenschap. Als kerk in Nederland willen ze als Nederlandse kerken worden gezien, weliswaar met internationale wortels.

Tegelijkertijd zie je dat in het kerkelijk veld, autochtone kerkgemeenschappen en christelijke migrantengemeenschappen nog behoorlijk gescheiden van elkaar opereren. Het is in dit soort presentaties altijd een worsteling om niet in wij-zij formuleringen te vervallen. Dat wil ik niet, omdat de fundamentele eenheid van de christelijke familie wat mij betreft centraal hoort te staan. Tegelijkertijd wil ik daarbinnen wel oog te houden voor de onderlinge verschillen die er ook zijn. Ik heb mijn best gedaan dit zo zorgvuldig mogelijk te balanceren.

'Christelijke migrantengemeenschappen en autochtone kerkgemeenschappen: bondgenoten in diaconaat?' De titel is prikkelend, met het vraagteken aan het einde. Kunnen verschillende kerken bondgenoten zijn en is diaconaat daar een geschikte vorm voor? Daar zal het vandaag over gaan. En ik kan alvast verklappen wat mijn antwoord zal zijn: een ja, mits er rekening wordt gehouden met een aantal zaken. Ik heb vier punten geformuleerd waar we in mijn ogen rekening mee moet houden, en die zal ik vandaag bespreken. Daarna zullen Simon de Kam en Lene Nissan voorbeelden geven vanuit de praktijk van hun kerken.

Ten eerste: Waarom zou je zo'n bondgenootschap eigenlijk willen? Samenwerking tussen een internationale en een autochtone kerk moet in mijn ogen geworteld zijn in een geestelijk verlangen naar eenheid tussen christenen en kerken onderling, met respect voor de onderlinge diversiteit. Deze eenheid is iets waar Jezus ons in de bijbel meermaals toe oproept. Het is dus niet iets vrijblijvends, maar een principe waar we continu aan moeten blijven werken.

Eenheid in de kerk is soms ook ingewikkeld, dat weet iedereen. Voor mij persoonlijk heeft mijn werk bij SKIN-Rotterdam enorm geholpen om de relativiteit in te zien van veel discussies: over de keuze tussen orgel of band, liedboek of opwekking, etc. Zaken die in Nederland belangrijk zijn, zijn dat vanuit internationaal perspectief veel minder, en het verschil tussen al die protestantse kerken in Nederland valt eigenlijk niet uit te leggen aan een internationaal publiek.

Bij SKIN-Rotterdam heb ik ervaren dat je uit het werken aan eenheid – met respect voor de diversiteit binnen het christendom – veel terugkrijgt: meer wijsheid in je omgang met anderen, de schoonheid als je ervaart dat het evangelie zich niet beperkt tot een bepaalde tijd en plaats maar van universeel belang is doordat het zich weet te vertalen in verschillende verschijningsvormen; nederigheid als je mag ontvangen van een ander, God mag ontmoeten via die ander. Wereldwijd vormen we een christelijke familie, en je ontdekt in christenen van elders familieleden die je nooit eerder kende; dat geeft een gevoel van vreugde en rijkdom. En ja, soms ervaar je ook wederzijds ongemak, dat hoort er ook bij, en beschouw ik ook als een zegen; omdat het ongemak je vaak ergens op wijst wat er toe doet en wat geleerd moet worden.

Ik wil in mijn lezing ook realistisch zijn, en dan moet ik soms ook kritisch zijn. Samenwerking tussen internationale en autochtone kerken die niet gebaseerd is op een geestelijk verlangen, maar op financiële noodzaak (we krijgen de begroting niet rond dus laten we ons gebouw maar verhuren), of op plichtsbesef (we vinden dat we dit moeten, maar eigenlijk zijn we niet echt geïnteresseerd in die ander), heeft een minder stevig fundament en kan daardoor minder tegen een stootje.

In het verlangen naar eenheid in Gods koninkrijk en naar kennismaking met andere christenen, kan diaconaat één van de manieren zijn om elkaar beter te leren kennen. Er zijn ook andere vormen, bijvoorbeeld: samen vieren of bidden; samen eten of musiceren; samen praten over theologische onderwerpen. In Rotterdam zeggen we: niet lullen maar poetsen, en dat tweede, samen iets doen, verbindt ons soms makkelijker dan het eerste, het praten. Diaconaat kan dus een middel zijn om een ander doel te bereiken, namelijk werken een betere relatie tussen internationale en autochtone kerken. Dat is niet erg, ik zie het als een win-win situatie: én je doet je diaconale werk voor kwetsbare medemensen, én daarnaast werk je ook nog aan de relatie met je medechristenen.

Ten tweede: Zoek altijd naar elkaars talenten. Internationale kerken zijn zeer rijk! Rijk aan talenten en aan geestelijke kracht. Ze hebben een groot sociaal en cultureel kapitaal dat van toegevoegde waarde kan zijn. Ze spreken bijvoorbeeld een bepaalde taal en cultuur, kunnen daardoor makkelijker in contact komen met mensen met een vergelijkbare achtergrond, en kunnen hierdoor bruggenbouwers zijn.

Andersom kunnen diaconieën van autochtone kerken soms een veilige plek zijn voor leden van migrantengemeenschappen die bang zijn voor roddels in hun eigen kring, en daardoor liever hulp zoeken bij een andere kerk dan hun eigen. Deze voorkeur verschilt erg per persoon: sommigen vinden het fijn om geholpen te worden door iemand die hun eigen taal spreekt en hun cultuur kent, en anderen dus juist niet. Ook hierin kan je elkaar goed aanvullen.

Kortom, als je weet welke talenten of toegevoegde waarde jouw eigen gemeenschap en die andere gemeenschap heeft, kun je beter zien op welke punten je elkaar kunt aanvullen. In de relatie is het daarom belangrijk om de tijd te nemen om elkaar te leren kennen. Dat klinkt misschien simpel, maar het werkt dus niet om met een plan naar een internationale kerk te gaan, je plan voor te leggen en daar dan concrete afspraken over te willen maken. Plannen moet je samen maken, en moeten groeien vanuit een relatie waarin je ontdekt wat de visie en de talenten van de ander zijn. Op deze manier kun je bovendien zoeken naar een gelijkwaardige vorm van samenwerking waarin iedereen naar vermogen bijdraagt en gewaardeerd wordt om datgene wat hij / zij kan bijdragen.

Ten derde: houd er rekening mee, dat je vaak te maken hebt met twee kerken die onderling verschillende structuren, noden en werkwijzen hebben. Veel internationale kerken hebben geen diaken zoals de PKN dat kent; het zijn kerken van een andere denominatie en met andere functieverdeling. Orthodoxe kerken kennen wel diakenen, maar dat zijn mensen die in principe in voorbereiding zijn om priester of monnik te worden. Het ontbreken van een formele diaconie zoals dat binnen de PKN gebruikelijk is, betekent niet dat er geen zorg wordt gedragen voor arme of kwetsbare mensen. Veel internationale kerken hebben een meer holistische werkwijze. Dat wil zeggen dat ze de verschillende aspecten van mens-zijn – materieel, lichamelijk, emotioneel, spiritueel, relationeel – in hun onderlinge samenhang zien. Het is typisch Nederlands om dienstverlening in aparte hokjes te verdelen. In internationale kerken wordt diaconale hulp geïntegreerd in reguliere activiteiten, zonder het als zodanig te benoemen, wat ook de drempel verlaagt voor mensen om er gebruik van te maken zonder dat ze zich hoeven te schamen. Bovendien is diaconale hulp in zo'n integrale aanpak niet 'iets van de diaconie', maar iets wat elke gelovige in zijn of haar leven kan of hoort te praktiseren voor een ander. Hulp aan kwetsbaren en armen past bij een christelijke levensstijl.

Diaconaat en missie kunnen ook nauw met elkaar verbonden zijn; zo ken ik een voorbeeld van een internationale en een PKN kerk die in een gezamenlijk verlangen om naar de wijk uit te reiken, samen een maaltijd voor wijkbewoners organiseerden. Dat waren dus drie vliegen in één klap: diaconaat, missionair werk, en het opbouwen van de relatie tussen de twee kerken. Doordat ze met elkaar, met mensen van verschillende afkomsten, uitreikten naar de eveneens multiculturele wijk, waren ze ook effectiever in het bereiken van mensen van diverse afkomst, dan wanneer ze het ieder voor zich hadden georganiseerd. Als je mono-etnisch bent, trek je namelijk vaak ook vooral mensen uit diezelfde etniciteit aan.

Ten vierde en laatste: als kerkgemeenschappen kunnen je financiële uitgangspunten heel verschillend zijn (en dat zijn ze meestal), maar zoek toch altijd naar gelijkwaardigheid. Dit is een gevoelig punt waar ik iets uitgebreider bij stil wil staan omdat het een belangrijke rol speelt maar vaak moeilijk wordt besproken.

Veel PKN kerken zitten in een proces van krimp en financiële achteruitgang, wat tot allerlei pijnlijke interne processen kan leiden. Veel internationale kerken weten niet exact wat dit in de praktijk allemaal met zich meebrengt en hoe emotioneel en pijnlijk dit soms is. En weinig autochtone christenen weten hoe internationale kerken financieel in elkaar zitten.

Wederzijds leven er soms wel allerlei ideeën over de ander. Onder autochtone christenen hoor ik bijvoorbeeld wel eens wantrouwen dat een migrantenvoorganger vooral voor eigen gewin bezig is, en niet helpt als iemand bij hem of haar om hulp aanklopt. Het gebrek aan transparantie over elkaars financiële positie kan ook leiden tot misverstanden, bijvoorbeeld als een kerk een behoorlijke verhuurprijs vraagt, een kerk die niet kan betalen maar dat niet zegt omdat men zich schaamt en/of simpelweg echt een gebouw nodig heeft, en dan betaalachterstanden oploopt, tot frustratie tot de verhurende kerk, die suggereert dat internationale kerken voor een dubbeltje op de eerste rij willen zitten, alleen maar willen profiteren. En andersom kunnen internationale kerken het gevoel hebben dat ze alleen maar gebruikt worden om geld aan te verdienen zodat bijvoorbeeld er mooie glas-in-lood ramen in het gebouw kunnen komen, iets wat voor hen geen prioriteit verdient boven het überhaupt gebruik kunnen maken van het gebouw. Dit voorbeeld gaat wel niet over diaconaat, maar al deze ervaringen tussen internationale en autochtone kerken beïnvloeden wel de financiële reputatie over en weer, en kunnen daardoor de relatie schade toebrengen.

Hoe zitten internationale kerken financieel nou in elkaar? Van de internationale kerken in Rotterdam heeft echter meer dan 80% geen betaalde voorganger in dienst, en meer dan 70% heeft geen eigen gebouw. De kerken draaien volledig op giften van kerkleden, want ze hebben nauwelijks opgebouwd vermogen of legaten uit het verleden. Ze zijn veel succesvoller dan PKN kerken in het aantrekken van migrantenchristenen; de meeste PKN kerken zijn nog behoorlijk wit. Sommige van deze gemeenschappen zijn nog aan het overleven in Nederland. Ze hebben lagere inkomens, kampen met discriminatie op de arbeidsmarkt, en de mensen die wel een goed inkomen hebben dragen naar verhouding een groot deel van de lasten van hun eigen gemeenschap. Heel simpel gezegd, ze hebben naar verhouding minder vermogen en grotere lasten dan een gemiddelde PKN kerk. Een groot deel van hun budget gaat naar het betalen van de huur, en dan blijft er vaak weinig over voor diaconaat. Vaak betaalt de voorganger en één of twee leiders uit eigen zak eten en andere materiële hulp voor mensen die daarom vragen, ook voor mensen van buiten de eigen kerk. Ik geef een extreem voorbeeld, maar in sommige kerken heeft 40% werk, 40% zit zonder werk, en 20% is ongedocumenteerd; hierdoor moet de werkende 40% bijleggen voor de overige 60%. Deze onderlinge solidariteit is zeer waardevol maar werkt beperkend op de capaciteit om extern ook nog uitgebreid aan diaconaat te doen. Hun begrijpelijke verlangen naar gelijkwaardigheid en gevoel van eigenwaarde verhindert soms dat ze hier openlijk over spreken. Internationale kerken hebben vaak wel de intentie om iedereen te helpen, ongeacht of die persoon lid is van de kerk of niet. Er zijn wel ook kerken die zich in de praktijk behoorlijk beperken tot een bepaalde doelgroep, zoals bijvoorbeeld gemeenschappen waar veel expats komen. Vanwege hun tijdelijke verblijf in Nederland komen deze gemeenschappen vaak minder in aanraking met de omringende samenleving.

Dit wil overigens nadrukkelijk niet zeggen dat alle internationale kerken weinig financiële draagkracht hebben. Er zijn ook best kerken die een betere sociaal-economische positie hebben, zeker de gemeenschappen van kennismigranten en de gemeenschappen die al generaties geleden in Nederland zijn komen wonen; en sommige kerken hebben een moederkerk in hun thuisland die bijvoorbeeld financieel bijspringt bij de aankoop van een kerkgebouw.

Als je je niet bewust ben van elkaars financiële uitgangspositie, kun je allerlei vormen van pijnlijke misverstanden krijgen. Onderlinge openheid, en sensitiviteit voor verschillende mechanismen om schaamte en verdriet te verbergen, is hiervoor aan beide kanten noodzakelijk. Als je in vertrouwen de kwetsbaarheid en de problemen van jouw eigen gemeenschap kunt delen met elkaar, met wederzijdse empathie, en met gevoel voor de grotere Kerk, waarbij als één lid lijdt, ook andere delen dat voelen (1 Kor. 12:26), dan kan dat een enorm krachtige, verbindende handreiking zijn. Doordat je op dat soort momenten juist ook de hoop en de troost die God ons geeft, in elkaar ontdekt en herkent, dwars door alle moeilijkheden in het persoonlijk en kerkelijk leven heen.

Hartelijk dank voor uw aandacht.

Madelon Grant
November 2018